

JAMES HOLLIS

Niet langer achtervolgd door het verleden

Verjaag de hersenschimmen die
door je hoofd blijven spoken

AnkhHermes

Inhoud

Voorwoord: spookachtige verschijningen	9
1 Achtervolgd door niet vertelde verhalen	23
2 Over synchroniciteit en kwantumfysica	45
3 De spoken van onze ouders	60
4 Complexen in de vorm van het verleden dat ons achtervolgt	76
5 Onze <i>danse macabre</i> : relationele spoken die ons achtervolgen uit het verleden	97
6 Spoken van schuld, spoken van schaamte	115
7 Spoken en dingen die 's nachts rondwaren	137
8 De achtergebleven spoken van het verraad	150
9 De zeiler kan het noorden niet zien: de door spoken achtervolgde ziel van het modernisme	168
10 Hersenschimmen verjagen door 'erdoorheen te gaan'	186
11 Achtervolgd door de spoken van een niet-geleefd leven	213
Bibliografie	233
Noten	237

Voorwoord: spookachtige verschijningen

Dit is geen boek over geesten in de gebruikelijke zin van het woord. Je zult niets lezen over Ebenezer Scrooge, niets over de geest van Marley die met zijn kluisjes rondsjuouwt om een vrekkige narcist het leven zuur te maken. Toch slepen we allemaal van die lawaaiige metalen kistjes met ons mee. Hoor je ze niet? Zie je ze niet in je familie? Hoor je niet hoe ze dagelijks doorklinken op de krantenpagina's? Henrik Ibsen hoorde en zag ze wel, al ruim voor het ontstaan van de dieptepsychologie zoals we die nu kennen. Hij voelde intuïtief heel goed aan hoeveel impact een niet onderzochte geschiedenis op het heden heeft. Zijn spel uit 1882 noemde hij dan ook *Spoken* omdat hij het gevoel had dat zijn tijdgenoten in Oslo werden geleid door onzichtbare verschijnselen: invloeden van dode voorouders, van dode waarden en van dodelijke scripts die dienden te worden opgevolgd. Hij liet een van zijn personages dus zeggen:

Maar ik geloof haast dat we allemaal spoken zijn. Het is niet alleen dat wat we van onze vader en moeder geërfd hebben dat in ons spookt. Het zijn allerlei oude, dode ideeën en allemaal oude, dode overtuigingen en zo. Ze leven niet in ons, maar zitten er wel, en we kunnen er niet afkomen. Ik hoef maar in de krant te kijken, en het is of ik de spoken tussen de regels zie sluipen. Er leven vast overal in het land spoken. Het is zo verbreid als het zand, denk ik. En we zijn zo godsjammerlijk lichtschuw allemaal.¹

James Joyce – die zijn briljante, ellendige leven als voortvluchtige doorbracht in ballingschap, schrijvend over niets anders dan zijn vervloekte/geliefde Éire (Ierland) – kwam tot eenzelfde conclusie in zijn verhaal uit 1914: ‘De doden.’ Hij wist dat hij zijn land, zijn kerk en zijn familie moest verlaten. Waar hij het meest van hield, hield niet langer echt van hem, waardeerde hem niet langer als de unieke ziel die hij was omdat het geregeerd werd door het verleden – buitenlandse hegemonie, de onderdrukking van de kerk, de last van traditie, collectieve verwachtingen en gebruiken. Bij het zien van het stadsgewoel in Dublin zag hij nu dus niet langer het leven maar de dood en het gestaag grijs worden van de zielen die gebukt gingen onder het gewicht van die collectieve last. Vandaar: ‘Een voor een waren ze allemaal schaduwen aan het worden. Maar, beter moedig naar die andere wereld over te gaan, in de volle glorie van een liefde, dan weg te kwijnen en ellendig met de jaren te verdorren.’² En dus stortte hij zich in een armoedig leven in ballingschap met niet meer om zich op te verlaten dan zijn vaak verguisde Nora en zijn eigen, obsessieve mytho-poëtische genialiteit.

In dezelfde tijd was zijn landgenoot W.B. Yeats obsessief op

jacht naar geesten door zich aan te sluiten bij diverse sociëteiten die rechtstreeks contact zochten met de geestelijke wereld, zoals de Hermetic Order of the Golden Dawn. Zijn vrouw, die hij voor het eerst ontmoet had bij een van deze sociëteiten, channelde zogezegd de stemmen vanuit de geestelijke wereld die – gelukkig – kwamen om hem ‘metaforen voor poëzie te brengen’.³ Veel van de 26 toneelstukken van Yeats, ook zijn laatste toneelstuk *Het Vagevuur* uit 1938, gingen rechtstreeks over de aanwezigheid van de andere wereld in de zaken van deze wereld. Gedurende dezelfde periode – de tijd tussen de teloorgang van het biblicisme en de duidelijk ontoereikende surrogaten van de hedendaagse cultuur – ontdekte Carl Jung dat zijn moeder een medium was. Hij woonde meerdere seances bij en schreef later zijn proefschrift geneeskunde over de ‘stemmen’ die bij een van deze occulte ontmoetingen belichaamd doorkwamen via zijn al even mediamieke nicht Héléne Preiswerk. Maar hij was evenmin tevreden met hun antwoorden: hij zocht naar een psychologische verklaring voor deze stemmen zonder lichaam die hij, denk ik, gevonden heeft. En hij verkende, nadat hij fraude en kwakzalverij had uitgesloten, mogelijkheden om deze spookachtige verschijningen te kunnen eerbiedigen zonder ze al te letterlijk te nemen.

Met de heuristische onderzoeken van Jung en de manier waarop hij het rijke gebied van de menselijke psyche in kaart heeft gebracht bewegen we van de angst, het bijgeloof en de projectie die teweeg worden gebracht door de diepe mysteries van de wereld waarin we leven naar het besef dat alle mentale gebeurtenissen uiteindelijk *binnenin* ons zijn. Wat we in de buitenwereld ook tegenkomen, wat de autonome, materiële vorm ervan ook is, wij ervaren het, verwerken het en waarderen het via onze individuele en collectieve psychologie. Zo is het en zo

was het, al zijn er mensen op de brandstapel beland omdat ze dit durfden te beweren.

De taak die voor ons ligt is dus om nog meer tot ons door te laten dringen hoe we allemaal worden geleid door deze onzichtbaar aanwezige vormen die door ons en de geschiedenis heen bewegen en ze psychologisch te begrijpen zonder ze te 'psychologiseren'. Iets psychologiseren is het reduceren tot niet veel meer dan een mentale toestand. Zolang de menselijke geschiedenis is opgetekend hebben mensen veelal geloofd in geesten en dergelijke: demonen die zowel dichters als gekken bezoeken, engelen die naar verluidt spirituele opdrachten overbrengen, om nog maar niet te spreken over incubi en succubi en een scala aan andere paranormale fenomenen en toestanden van bezetenheid. Onze voorgangers beschouwden de aansluitende grens tussen de zichtbare en onzichtbare wereld als buitengewoon vloeibaar en permeabel. Jung heeft dit wijdverbreide verschijnsel beschreven:

Bij de primitieven namelijk is het imago, de psychische weerklank van de zintuiglijke ervaring, zo krachtig en zo uitgesproken zintuiglijk gekleurd dat dit, wanneer het reproductief optreedt, dat wil zeggen als spontaan herinneringsbeeld, soms zelf het karakter van een hallucinatie verkrijgt. Wanneer dus voor een primitieve het herinneringsbeeld van zijn overleden moeder weer opduikt, ziet en hoort hij als het ware haar geest. Wij 'denken' slechts aan de doden, maar de primitieve neemt ze waar, juist ten gevolge van het uitermate zintuiglijke karakter van zijn geestesbeelden. Het primitieve geestengeloof is hiervan een gevolg. De geesten zijn datgene wat wij heel eenvoudig gedachten noemen. Wanneer de primitieve

‘denkt’, heeft hij eigenlijk visioenen, waarvan de realiteit zo groot is dat hij het psychische en het reële voortdurend door elkaar haalt.⁴

Mysteriën bestaan, zeker, en we zullen nooit helemaal de onbeschrijflijke dimensies van ons leven begrijpen. Maar als we ze ‘psychologisch’ begrijpen krijgen we twee dingen cadeau:

- Meer persoonlijke vrijheid omdat we begrijpen waar dat wat ons dagelijks leven beïnvloedt vandaan komt en hoe we ons daarvan bewust kunnen zijn, zodat we die invloed zo nodig kunnen weerstaan en indien wenselijk kunnen dienen.
- Meer begrip dat de doctrines en de slaafse dienstbaarheid die het ego beheksen ten diepste gezien kunnen worden voor wat ze zijn: een door de cultuur bedacht energiesysteem dat is overgedragen en door ons is ontvangen en niet is voortgekomen uit ‘de goden’ of de holistische intentie van onze ziel.

Voordat ik dit onderzoek begin moet ik bekennen dat juist dit boek begon met een soort ‘hersenschim’, iets dat storend aanwezig was en niet weg wilde gaan tot ik er aandacht aan begon te schenken. Uiteindelijk moest ik wel vragen: waarom ben je gekomen? En wat wil je van me? Het zijn verontrustende vragen, maar als je ervoor wegvlucht leidt dat slechts tot nieuwe symptomen en nog meer hersenschimmen.

Op een ochtend werd ik wakker uit een intrigerende droom vol eigenaardige, verwarrende, zelfs hilarische maar hoe dan ook dwingende motieven. Ik droomde dat ik in mijn huis was met mijn vrouw en dochter (maar zowel het huis als de locatie waren vaag, anoniem). Iemand had me laten weten dat zich in de andere kamer het lichaam bevond van generaal Grant, ja, precies, Ulysses S. Grant, de leider van de Union Army en latere achttiende president van de Verenigde Staten. Ik was belast met de dubieuze taak zijn lichaam te bewaken of beschermen tot een anonieme autoriteit het op zou komen halen en alles verder af zou handelen. Volgens de vreemde logica van het droomleven stelde ik deze opdracht niet ter discussie maar nam ik hem zonder verdere vragen gewoon aan.

Van tijd tot tijd liep ik de andere kamer in om te kijken naar de gestalte die met een deken bedekt was. Na een aantal van die bezoeken merkte ik dat de deken verschoven was en een stukje van het lichaam zichtbaar was. Ik vroeg mijn vriendin of zij de deken had verschoven, maar volgens haar was dat niet zo. Ik ging opnieuw naar de kamer, maar nu was de deken nog verder verschoven en was het hele bovenlichaam van wijlen de generaal te zien. Omdat ik wist dat dit vreemd was keek ik om me heen om te zien of er nog andere 'agenten' waren die de deken mogelijk verschoven hadden of wellicht een luchtstroom de deken had beroerd, maar ik zag niets. Bij een volgend bezoek bleek het lichaam zelf van positie te zijn veranderd en vertoonde het gezicht ineens een grimas, een grimas die leek te duiden op ergernis.

Nogal schoorvoetend boog ik me voorover, waarna ik de generaal in zijn gezicht fluisterde: 'Bent u boos?' Na een nauwelijks merkbare beweging van het dode lichaam hoorde ik daaruit een zwak kreunen dat klonk als 'ja'.

Op dat punt ontvluchtte ik de kamer om mijn vriendin te vertellen: 'Hij leeft, ik weet ook niet hoe maar... hij leeft!' Ze stelde voor dat ik een autoriteit zou bellen om te vertellen dat de generaal nog leefde. Dus belde ik, om een voor mij onduidelijke reden, in plaats daarvan een apotheek en zei: 'Generaal Grant leeft nog, en o, trouwens, ik heb wat pennen nodig!' Tot mijn ongenoegen verbond de apotheker die ik aan de lijn had me abrupt door met de pennenafdeling, wat me enorm frustreerde omdat de echte boodschap – dat de generaal nog leefde – nog niet was afgegeven en ook niet opgepakt. Op dat moment ging de wekker en moest ik naar mijn werk. Ik voelde me heel ontevreden dat ik niet zou weten hoe de droom afliep. Het was alsof het, zoals bij dromen vaak gebeurt, een paar uur geduurd had in plaats van een paar minuten. Bovendien had ik meer zin om te weten hoe het verhaal afliep dan mijn dagelijkse verantwoordelijkheden op me te nemen, en ik had zo het vermoeden dat de dingen en verplichtingen van de gewone wereld het zouden winnen van het verder binnengaan van de buitengewone andere droomwereld.

Die ochtend tijdens het douchen dacht ik glimlachend terug aan de droom met zijn bizarre beelden. Toen schoot me een citaat te binnen waar ik heel erg van hou en begreep ik waarom deze droom via blijkbaar intrapsychische krachten aan mij verschenen was. Het is een observatie van de schrijver William Faulkner, die ooit deze mening verkondigde: 'Het verleden is nooit dood. Het is niet eens voorbij.' Op dat moment begreep ik wat de droom betekende in de context van mijn huidige leven.

Nu ik ouder word sta ik in mijn professionele leven op het punt dat ik graag een stapje terug zou willen doen. De koek is op, ik ben er klaar mee. Mijn dertiende boek was al uitgegeven

en dat zou het laatste zijn, had ik besloten! Inmiddels had ik vast alles gezegd wat ik te zeggen had – de laatste twee hoofdstukken gingen enigszins in op het raadsel van de dood en de verzekering dat de zin van het leven in de reis gevonden kan worden en niet in de bestemming. Wat is er nog meer, voorbij dergelijke thema's? En eerlijk gezegd was ik er moe van mezelf te horen praten. Maar net als bij mijn eerdere boeken kreeg ik ook nu af en toe een por van het onderbewuste: een beeldflits, een half gevormde gedachte, een vaag idee van een taak die gepaard ging met een bepaald gevoel. Voor mij is schrijven zowel iets prettigs als iets lastigs, zoals voor veel mensen. Het is het meest mysterieuze, meest eervolle, meest dwingende en meest vervullende dat ik kan bedenken om te doen, of beter, te hebben gedaan... en ik was er doodmoe van. Zoals de schrijver Thomas Mann ooit opmerkte: 'Een schrijver is een persoon voor wie schrijven moeilijker is dan voor andere mensen', en ik wilde nu eindelijk weleens een normaal leven. Wat was er mis met thuiskomen en vaker met mijn vrouw praten of *The Rockets* zien spelen of een boek lezen dat door iemand anders gemaakt was?

Er bleef echter steeds één thema terugkomen in mijn persoonlijk leven, in mijn dagelijkse psychotherapeutische praktijk en in het aanschouwen van de geschiedenis die zich op de vertrouwde manier ontvouwde: *de hardnekkigheid van het verleden*. We denken allemaal dat we alles aan onszelf te danken hebben, bewust leven, de juiste keuzes maken en het goed bedoelen, maar pas als de consequenties zich om ons heen opstapelen gaan we vragen stellen bij deze aanname. Als het pijnlijk wordt vragen we ons misschien zelfs af: wat is hier eigenlijk gaande? Wie leidt er nu eigenlijk echt mijn leven? We leven collectief in een cultuur die het verleden afdoet als irrelevant en individueel zijn we ervan overtuigd dat we onszelf elke dag opnieuw creë-

ren. Maar door mijn werk als therapeut die in deze tastbare wereld uur na uur in gesprek gaat met cliënten, werd het mij onomstotelijk duidelijk dat wij ook zwemmen in een schimmige zee van 'tijdloze' tijd. Niet dat we met ons therapeutische werk in het verleden vertoeven, maar we zijn onvermijdelijk getuige van het feit dat het huidige moment geïnformeerd wordt door het verleden, gestuurd wordt door de eisen daarvan: zijn voorschriften en verboden. We herhalen het verleden door de boodschap ervan te dienen, we proberen eraan te ontsnappen of we hebben er een onbewust 'behandelplan' voor ontwikkeld. Hoe dan ook, het verleden heeft het voor het zeggen, althans tot het moment waarop het in het volle licht van bewustzijn tevoorschijn stroomt. Maar wie wil nu echt de mogelijkheid onderzoeken dat hij misschien wel het leven van zijn ouders herhaalt of ervan wegrent in plaats van zijn eigen leven te leven? Wie wil zichzelf de vraag stellen of we ons slechte karma dumpen op de generaties na ons?

Uit persoonlijke ervaring, professionele training en klinische voorbeelden heb ik ook geleerd dat er in ieders leven een diepere intelligentie dan ons ego aan het werk is. (Wat heeft uiteindelijk deze vreemde droom veroorzaakt? Ik heb het zeker niet vanuit een bewust beeld opgeroepen.) Onze ego's zijn maar als een fragiel vlot op een grote zee en ook onze afzonderlijke biografieën drijven lukraak rond in geschiedenissen die niet van onszelf zijn. Als het ego voelt hoe fragiel het is in deze overwelddigende *mare nostrum* blaast het zichzelf op en roept, vooral tegen zichzelf: *ik weet wie ik ben! Ik heb hier de leiding! Ik weet wat ik weet! En ik weet genoeg om goed voor mezelf te kunnen beslissen!* Soms, en eigenlijk heel vaak, leidt zo'n opgeblazen toestand naderhand tot heroverwegingen en verwijten, waarbij we ons afvragen: wat verbeeldde ik mij? Of we zien zelf ook dat er nog

andere factoren aan het werk waren dan die waarvan we ons op dat moment bewust waren. Dergelijke momenten van inzicht maken ons nederig of zelfs beschaamd, maar hierdoor krijgen we tegen heug en meug wel gevoel voor de aanwezigheid van het onzichtbare in de zichtbare wereld.

Terug nu naar de bizarre droom van de dode generaal die, zo leek het, *niet* dood was. Recentelijk had ik een nieuwe biografie gelezen over Abraham Lincoln, wiens tweehonderdste verjaardag we net gevierd hadden. Bovendien was hij opgegroeid in Springfield, Illinois, waardoor Lincoln een onontkoombaar deel van mijn psychische tapijt was.⁵ Grant, eveneens afkomstig uit Illinois, was niet iemand tot wie ik me voelde aangetrokken, hoewel ik moet toegeven dat ik er diep van onder de indruk was hoe hij met volharding, net als de grote *Railsplitter* (de bijnaam van Abraham Lincoln), ondanks een reeks mislukkingen in de eerste helft van zijn leven een groot lot tegemoet was gegaan. Het beroerde me ook dat Grant, ondanks zijn riskante presidentschap en de economische onrust van zijn tijd, die lijkt op de huidige onrust, heldhaftig een autobiografie schreef als ondersteuning voor zijn familie toen hij door kanker op sterven lag. (Destijds waren er nog geen talkshows of rijke groeperingen die bereid waren flink te betalen om een beroemdheid te laten opdraven voor het verkondigen van banaliteiten, zoals politici tegenwoordig – terwijl ik dit schrijf – doen.) Hij koos ervoor om zichzelf tot schrijven te zetten, ondanks zijn pijn en wanhoop en zijn aankomende dood. Hij voltooide het boek dat zijn familie zou steunen slechts een paar dagen voor hij aan kanker stierf.

Zou het beeld voor mij misschien een bepaalde betekenis kunnen hebben? Zou mijn lichaam misschien ‘boos’ zijn, omdat het als dood behandeld werd terwijl het nog niet dood was?

Zou het kunnen dat deze verantwoordelijkheid over het verleden tegen mijn wil in aan mij was toevertrouwd, dat ik het me niet langer kon permitteren met een lethargisch bewustzijn ‘bij de doden te zitten’ en dat ik, of ik het wilde of niet, nu werd doorgestuurd naar een andere autoriteit van de pennenafdeling? Wat, kun je je afvragen, moet je eigenlijk doen met een p n? Zou het kunnen zijn dat ik door mijn autonome psyche werd teruggeleid naar mijn roeping, onafhankelijk van het ego dat klaaglijk verlangde naar een einde daarvan en dat, zoals Jung in zijn essay over het verkrijgen van een individuele persoonlijkheid opmerkt, het dringende verzoek om onze reis werkelijk te leven een *vocatie* is, een oproep die behoorlijk losstaat van onze bewuste verlangens? Zou het kunnen dat het Zelf, de hogere en selecte energie van ieder persoon, weinig op heeft met wat ik gerieflijk vind en graag zou willen, maar nog zeker  n opdracht voor mij in petto heeft? Die gedachte zou, in onze huidige vluchtige, hedonistische tijd behoorlijk vreemd zijn... of behoorlijk meeslepend.

Voor de lezer voor wie het werken met de psyche nieuw is: de droom over generaal Grant lijkt een vreemdsoortige fantasie te zijn, iets wat we allemaal hebben en afdoen als iets mafs: het gevolg van iets dat niet verwerkt is of een herhaling van wat we nog op het nieuws zagen vlak voor we gingen slapen. Dat is wat ik vroeger geloofde. Het zou immers wel erg onaannemelijk zijn dat de muze ongevraagd zou verschijnen in de vorm van generaal Grant! De laatste decennia heb ik echter gewerkt met de onzichtbare wereld die dit zichtbare veld aanstuurt en inmiddels weet ik beter. Ik was slim genoeg om de droom niet weg te wuiven, ook al vond ik die eerst vooral grappig en wazig. Ik ben ook slim genoeg om erover te blijven malen, en langzaam maar zeker kwamen er na een lange dag vol afspraken met anderen

stukjes inzicht naar boven drijven: de doden zijn niet dood, de kerels uit Illinois komen weer tot leven en weerstaan vermoedheid en dreigende ondergang tot ze op hun bestemming aankomen: het lot commandeert en geeft ons de heilige verplichting, of het nu met pen of zwaard is, daaraan gehoor te geven, ondanks ons verlangen naar een normaal, alledaags leven.

Een dergelijke verbintenis met het mysterie is waar het leven ons toe roept. *Het is niet wat wij willen maar wat het leven blijktbaar van ons wil.* Om dit te geloven moet je bovendien in een specifiek mysterie geloven, namelijk dit: dat we meer zijn dan met name ons materiële lichaam, dat een tijdje rondanst en dan gewoon wegrot. Als we dit leven werkelijk zouden begrijpen zou het geen mysterie zijn en zou datgene wat we ervan begrepen niet meer zijn dan een onbeduidend artefact van de beperkte middelen van het bewuste leven. Er zijn andere krachten werkzaam waarvan het bewustzijn maar vaag benul heeft, ondanks het feit dat onze voorouders ook dergelijke ontmoetingen hebben gehad en ons daar al duizenden jaren lang allerlei verschillende verslagen over hebben nagelaten.

Is er iemand die werkelijk gelooft dat we hier zijn om geld te verdienen en dan dood te gaan? Zijn we hier alleen maar om ons als soort verder voort te planten? Waarom zouden we ons dan druk maken? Waarom niet gewoon 'verliezen en klaar zijn met verliezen', zoals Samuel Beckett schreef in *Eindspel*. Wat geeft onze materie bij de geboorte bezieling, wat stroomt door ons heen, laat zijn mening achter in onze autonome gevoelens, onze lichaams- en energiesystemen en vertrekt vervolgens bij de dood? Wat drijft onze soort tot een symbolisch leven, of het een concert is of een concentratiekamp? Wat vraagt het leven van ons en hoe kunnen we die oproep beantwoorden? Doet het leven er uiteindelijk toe, en als dat zo is, hoe dan en op welke

wijze? Als kinderen stelden we allemaal deze vragen, die we ook daadwerkelijk beleefden; veel van ons zijn ze vergeten in het strakke ritme en de terugkerende sleur van het dagelijks leven. Niettemin reflecteren onze keuzes onze waarden en onze vermoedelijke antwoorden op deze vragen, of we ons daar nu van bewust zijn of niet. Meer bewustwording is dan zowel een oproep als een plicht. Mijn droom was een oproep en deze tekst is een plicht.

En dus is dit het begin van mijn volgende boek. Het is niet mijn keuze, althans niet van de 'ik' die zich op dit moment rechtstreeks tot de lezer richt. Het is evenmin 'ik' als ego-bewustzijn maar een andere 'ik' die geroepen is zijn dienst te vervullen, die schichtig de weg opgaat en richting het zuiden marcheert naar onbekende plaatsen in het onderbewustzijn. Jaren eerder dan ik marcheerden die andere zonen van Illinois naar allerlei vreemde, afschuwelijke, onweerstaanbare plaatsen met magische namen als Chickamauga, Shiloh, Manassas, Chickahominy, Spotsylvania, Antietam: opalen juwelen aan een ketting vol lijden. Ook zij waren vast vermoeid en bang, toch gingen ze en wij eren hen omdat ze gegaan zijn. Wie weet welke magische plaatsen wij in onze tijd zullen bezoeken, want de krachten die ons allen bewegen stromen dieper dan we ooit kunnen bevroeden. Het verleden is niet dood; het is niet eens voorbij. En wat we weerstaan zal blijven – als *spookverschijningen uit het verleden*.